

Mirien ARAMBOUROU-MÉLÈSE: *Les héritiers de Don Juan*. Paris: Éditions Campagne Première, 2009, ss. 285.

Les héritiers de Don Juan [Spadkobiercy Don Juana], autorstwa francuskiej psychoanalizy Mirien Arambourou-Mélèse (członkini paryskiego Towarzystwa Psychoanalizy Freudowskiej – SPF), została wydana dwa lata temu nakładem wydawnictwa Campagne Première. Istnieje wiele względów, dla których tę książkę koniecznie trzeba przeczytać. Jednym z najważniejszych jest to, że psychoanaliza w Polsce, pomimo wielu lat intensywnego rozwoju, ciągle znajduje się w powiśnięciu i nie cieszy się tak wielką popularnością, jak w krajach Europy Zachodniej. Dalej, praca jest analizą dekonstruktywistyczną, napisaną według najlepszych wzorców krytyki feministycznej, jak mogłoby się pozornie zdawać, na wskroś oczywistego motywu (przeniesienie winy).

Książka układa się w systemowy wywód psychoanalityczny, w którym podstawową kwestią jest wykluczenie porządku paternalistycznego i ograniczeń wynikających z przeniesienia winy. Nie ma w tej pracy nużących dłużyżn opartych na referowaniu cudzych stanowisk. Czytelnik zostaje wciągnięty w fascynujący dialog z poglądami Zygmunta Freuda oraz z różnymi stanowiskami interpretacyjnymi jego myśli. Jest to niezwykle odkrywcze ujęcie postawione w tytule i w głównych tezach problemu. Kolejne partie pracy zmuszają czytelnika do aktywności, stawiają całe serie ważnych pytań i budzą wątpliwości, otwierając tym samym szerokie możliwości poznawcze.

Autorka przedstawia Don Juana jako tego, który zawłaszcza kobiecość, a tym samym unieważnia możliwość wpisania się w czas i odmienność. Arambourou-Mélèse potrafi w znakomity sposób wskazać podobieństwo Freuda do różnorodnych figur Don Juana – w tych zaskakujących zestawieniach i analizach ujawnia się właśnie praca dekonstrukcji. Z rozważań autorki wyłania się status kobiecości i sposób jego funkcjonowania w dziele Freuda. Podstawą dekonstrukcji jest prywatna korespondencja Freuda z żoną Martą, z Josefem Breuerem, Wilhemem Fliessem i Sándorem Ferenczi. Wynika z niej jednoznacznie, w jaki sposób zasadnicze problemy badawcze

psychoanalitka zostają przekształcone w miejscami dogmatyczną teorię. Ostateczne wnioski zmierzają do ukazania sposobów umożliwiających psychoanalizie uwolnienie się od więzów patriarchalnych i otwarcie na różnicę. Wykorzystując narzędzia psychoanalizy, autorka stara się wyabstrahować główne *signifiant* kierujące więziami społecznymi. Wnioski są zaskakujące: to nie wina, ale dług jest zasadniczym *signifiant*, jakie decyduje o relacjach społecznych. Sformułowano je w *Finale* tej prawdziwej kompozycji (książkę otwiera uwertura, a zamyka właśnie finał – taki układ dopełniają referencje do biografii Mozarta i jego znakomitego dzieła *Don Giovanni*) w bardzo znaczący sposób, a mianowicie poprzez transformację tytułu jednej z najbardziej znanych prac Freuda: i tak *Poza zasadą przyjemności* staje się „Poza zasadą winy”. Znakomite zakończenie podsumowujące gruntowną polemikę z myślą Freuda!

Jest to fascynująca lektura z zakresu psychoanalizy i praktyki dekonstruktywistycznej. Napisano ją z rozmachem. Obejmuje ona swoim zakresem samą psychoanalizę (zwłaszcza teorie Freuda), ale jest też doskonałym przykładem analizy dekonstruktywistycznej i praktyk krytyki feministycznej. Te złożone zagadnienia podane są czytelnikowi w starannie przemyślany sposób.

Loïc DEPECKER: *Comprendre Saussure*. Paris: Armand Colin, 2009, ss. 290.

Książka *Comprendre Saussure* [Zrozumieć Saussure’a], której autorem jest znany i nagradzany (Nagroda Pierre’a Larousse’a w 1995 roku oraz Prix Logos w 2001 roku) francuski lingwista Loïc Depecker (nauczający w Uniwersytecie Paris III – Nowa Sorbona), została wydana przez wydawnictwo Armand Colin w serii „Lire et comprendre” [„Czytać i Rozumieć”]. Już same wyliczone fakty mogłyby świadczyć o konieczności przełożenia tej książki na język polski i udostępnienia jej badaczom oraz studentom w kraju. Praca ma charakter podręcznikowy (paryskie wydawnictwo specjalizuje się w tego typu edycjach). Układa się w systematyczny i koherentny ciąg wykładów, w którym zawiera się nie tylko historia myśli de Saussure’a (nie ma tu zbędnych wywodów), ale bezustanny dialog z poglądami lingwisty oraz z rozmaitymi stanowiskami interpretacyjnymi jego myśli. Jest to nowatorskie i świeże spojrzenie na teraźniejszość i przyszłość lingwistyki. Autor zadbał o to, aby złożone zagadnienia teorii de Saussure’a wyłożyć tak, by nie pozostawiały cienia wątpliwości. W książkę wpisane zostały nie tylko lektury *Kursu językoznawstwa ogólnego* (podstawowej pracy de Saussure’a), ale też lektury jego rękopiśmiennych notatników, co uznają za niebywale cenny walor tej pracy, nie ma bowiem w polskim językoznawstwie prac sięgających bezpośrednio do rękopisów de Saussure’a. Rzadko spotyka się

popularyzujące językoznawstwo książki napisane z takim rozmachem, obejmujące rozległe obszary wiedzy i podające je czytelnikowi w tak staranny, dokładnie przemyślany sposób.

Początek refleksji – *Un autre Saussure* [Inny Saussure] – stanowi znakomite odczytanie teorii de Saussure’a w kontekście wiedzy na temat kolejnych edycji *Kursu językoznawstwa ogólnego*, próbę rozwiania wątpliwości, jakie od samego początku towarzyszyły dziełu genewskiego lingwisty, a także odczytanie jego dzieła w kontekście współczesności. Depecker stara się w możliwie najdokładniejszy sposób określić miejsce de Saussure’a w lingwistyce dawnej i współczesnej. Pasaż przez recepcję jego dzieła, jak i historia myśli lingwisty są intrygujące. Wywód nie zamyka się szczelnie w kokonie samej lingwistyki, ale pod piórem Depeckera staje się otwarty na różnorodne dyscypliny i systemy wiedzy. Całość uzupełnia wybór bibliografii przedmiotowej, słowniczek najważniejszych terminów, chronologia życia i dzieła de Saussure’a oraz indeks terminologiczny ułatwiający poruszanie się po książce.

Alexandre DUPEYRIX: *Comprendre Habermas*. Paris: Armand Colin, 2009, ss. 310.

Praca, której autorem jest francuski filozof, wybitny znawca współczesnej filozofii niemieckiej i tłumacz prac Jürgena Habermasa na język francuski Alexandre Dupeyrix (pracuje w Uniwersytecie Paris IV – Sorbonne Centre Malesherbes, jest też związany z CNRS), zatytułowana *Comprendre Habermas* [Zrozumieć Habermasa] została opublikowana w 2009 roku przez wydawnictwo Armand Colin w serii „Lire et comprendre” [„Czytać i Rozumieć”]. Praca ma charakter podręcznikowy.

Książka układa się w spójny wykład, w którym zawierają się najważniejsze elementy myśli Habermasa dotyczące człowieka (kwestia języka, moralności i tożsamości), historii (więź z tradycją materialistyczną, znakomicie wyłożona teoria nowoczesności i zwrot ku teologii), społeczeństwa (szeroka analiza rzeczywistości społecznej według Habermasa), kwestia postawy obywatelskiej (rozpatrywana w ramach legalności i legitymizacji, prywatności i publiczności) i wreszcie kwestia pluralizmu. Całość dopełniają wskazówki bibliograficzne oraz wskazówki dotyczące głównych osi lektury dzieł Habermasa. Do tego dodał autor słownik najważniejszych pojęć. Kluczowe elementy wykładu zostały dodatkowo ujęte w formie ramek, w których precyzyjnie wyjaśniono najważniejsze punkty zwrotne filozofii Habermasa. Dupeyrix nie tylko referuje poglądy niemieckiego filozofa, ale też interpretuje je, dodaje swoje własne idee – są to wielkie walory tej pracy.

Książka światowej sławy francuskiego filozofa Alaina Badiou, nauczającego w paryskiej École normale supérieure, zatytułowana *Le siècle* [*Wiek*], została wydana po raz pierwszy we Francji w roku 2005. Dzieła Badiou były już z powodzeniem przekładane na język polski i są stale obecne w dyskursie nauk humanistycznych.

Wywód w tej książce jest oparty na lekturach Badiou. A co czyta filozof? Literaturę, przede wszystkim literaturę (takich autorów, jak Louis Aragon, Yves Bonnefoy, Bertold Brecht, André Breton, Paul Celan, Paul Eluard, Jean Genet, Ossip Mandelstam, Fernando Pessoa, Paul Valéry) i filozofię (tu wymieniane są takie oto nazwiska: Michel Foucault, Georg Wilhelm Hegel, Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre), a obok nich, co tylko pozornie może się wydawać szokujące, pisma Mao Tse-tunga (*Zagadnienia strategii wojny rewolucyjnej w Chinach, Zagadnienia wojny i strategii*). To ogromny walor książki, w której literatura staje się dokumentem czasu i traktowana jest jako bezsprzeczne źródło sensów wpływających bezpośrednio na rzeczywistość i kształtujących ją.

Wskazane interteksty pozwalają Badiou czytać XX wiek, uczynić go tekstem do przeczytania – wiek XX jako wiek przeklęty, wiek totalitaryzmów, utopijnych i zbrodniczych ideologii, pustych iluzji, ludobójstwa i abstrakcji podstawianej w miejsce demokratycznego realizmu. Jak należy się spodziewać, pod piórem Badiou XX wiek zostaje odarty z wszelkich praktyk, które usiłowały go mitologizować (na s. 234 znajdziemy w tej sprawie znaczące określenie „*pathétique grand récit*”). Kwestią najważniejszą w tej książce jest wskazanie filozofii współczesnej jednego z możliwych, odmiennego sposobu myślenia o XX wieku: chodzi przede wszystkim o to, że przedmiotem filozofii analizującej XX wiek nie powinno być to, co wydarzyło się w XX wieku (to zbyt banalne i za proste dla tego filozofa), ale to, w jaki sposób się o tym wieku myślało (na s. 13, wykładając swoją metodę, wypowiada Badiou znaczące słowa: „w jaki sposób ubiegły wiek przemyślał swoją myśl, w jaki sposób zidentyfikował myślącą pojedynczość z jej relacją do historyczności myśli”). Aby odpowiedzieć na te zasadnicze pytania, Badiou łamie wszelkie zakazy, które mogłyby ograniczać rozwój myśli. W ten sposób rodzą się w książce pytania, które tradycyjna myśl filozoficzna, polityczna i socjologiczna skrzętnie omija. Badiou prowokuje, narusza normy i reguły. „Jaka była myśl nazistów? Co myśleli naziści?” (s. 13). Stawia pytania szokujące i omijane przez myśl demokratyczną, ale jednocześnie słuszne, bo nie można zrozumieć istoty rzeczy, poddając ją słumieniu, odrzuceniu. Powszechną w XX wieku praktyką myślenia o nazizmie było jego wypieranie,

unicestwienie, odmawianie mu prawa do istnienia, wbrew temu, że przecież niestety istniał.

Badiou potrafi być nadzwyczaj kontrowersyjny, ale zapisuję to zdecydowanie na jego korzyść – to jeszcze jeden element przemawiający za koniecznością przełożenia i opublikowania tej książki, która odznacza się radykalnością i bezkompromisowością myśli: „Moje stanowisko wobec tej patetycznej wielkiej opowieści o ostatecznej walce humanistycznej demokracji przeciw barbarzyńskiej religii odznacza się zaskakującą prostotą: Bóg religii monoteistycznych już od dawna nie żyje, co najmniej od dwustu lat, a człowiek humanizmu nie przetrwał w XX wieku”. Do tego fragmentu dodany jest przypis, w którym autor powołuje się na przykład jego książki *Court traité d'ontologie transitoire* wydanej w Niemczech pod tytułem *Gott ist tot*. Rozwijając myśl o śmierci Boga, zmierza do sformułowania anarchistycznej – jak sam ją określa – maksymy określającej XX wiek: „Ni dieu ni homme” („Ani boga, ani człowieka”).

Radykalizm myśli Badiou wymierzony jest przeciw wszelkim modelom myślenia, które zafałszowują historię i współczesność – na tym polega wielkie znaczenie jego idei.

Książka jest miejscami mocno kontrowersyjna, jak się wyraziłem wcześniej, jednak warto ją poznać choćby po to, aby wziąć udział w toczącej się bezustannie dyskusji na temat kształtu współczesności, ale i po to, aby tę współczesność lepiej zrozumieć.

Jacques de SAINT-VICTOR: *Il faut sauver le petit-bourgeois*. Paris: Éditions PUF, 2009, ss. 120.

Il faut sauver le petit-bourgeois [Trzeba ocalić drobnomieszczanina] to praca napisana przez historyka prawa Jacques'a de Saint-Victora (wykładowca na paryskiej Sorbonie, Paris VIII), eseistę, byłego kronikarza i krytyka literackiego „Le Figaro”. Została wydana nakładem wydawnictwa PUF w serii „La condition humaine” [„Dola Człowiecza”]. Saint-Victor specjalizuje się w historii prawa, ale jako pilny obserwator codzienności dokonuje w swojej książce wnikliwej i porywającej analizy socjologicznej. Książkę tę warto przeczytać z wielu powodów. Jednym z najważniejszych jest to, że mamy tu do czynienia ze znakomitą analizą kondycji drobnomieszczanstwa w świecie współczesnym. Takich analiz po prostu nie ma, a problem nowego drobnomieszczanina, jak dowodzi autor, jest niezwykle złożony i fascynujący. Praca stanowi analizę socjologiczną, uwzględniającą różnorodne aspekty codzienności francuskiej, ale w gruncie rzeczy także codzienności w każdym miejscu świata, gdzie istnieje drobnomieszczanstwo. Sytuację społeczną tej klasy, jak mogłoby

się pozornie zdawać, omawiano na wszelkie sposoby i wielokrotnie, ale nie tak, jak uczynił to Saint-Victor, który analizuje w swojej książce obserwacje ostatnich lat i pokazuje zupełnie nowe oblicze drobnomieszczaństwa.

Praca układa się w systemowy, ale przewrotny i dowcipny wywód, który zaczyna się od dosyć oczywistego stwierdzenia, że drobnomieszczenie nie mają „dobrych notowań”. Dla lewicy drobnomieszczanin jest ucieleśnieniem hańby zachodniej cywilizacji (ukazuje się go jako „macho”, rasistę itd.). Dla prawicy zaś jest wcieleniem tchórza, hipokryty, bezmyślnego naśladowcy, korporatysty. Saint-Victor wysuwa tezy szokujące, ale mimo to takie, które po namyśle trzeba uznać za słuszne: drobnomieszczanin jest obecny wszędzie tam, gdzie nie ma biedy i gdzie dobrobyt jest relatywny, a więc niemal wszyscy jesteśmy drobnomieszczanami!

Analizując ideologię, która przekształciła światową ekonomię w ostatnich trzydziestu latach, Saint-Victor stwierdza, że w konsekwencji kryzysu z roku 2009 ta ogromna klasa społeczna (jego zdaniem – podstawa demokracji) nigdy nie znalazła się tak blisko drzwi wyjściowych Historii.

Adam Dziadek

Useful reading

Summary

The author refers to a noble tradition of speech which has been rarely dealt with recently, namely a critical review of the latest books in the market of humanist books abroad (in France to be more specific). He pays attention to 5 books, the first of which is a work by Arambourou-Mélèse devoted to a psychoanalysis in the context of the person of Don Juan. The author of the book polemicalizes with Freud's thought and concludes that it is a debt, not guilt that is a decisive factor in social relationships. Two manual-popularising books that were discussed further show an accessible and full of innovative ideas lecture of de Saussure's and Habermas' thought. Especially recognized is the book by Alain Badiou, already-acknowledged in Poland, devoted to the 20th century. He presents various ways of thinking about this century, even provokingly asks about the Nazist thought only to claim in the end that it was a century in which neither a former religious order nor a newer humanist order survived the test of the history. Finally, in final, the author points to a clever work by de Saint-Victor containing a defense of the lower middle class. The character, condemned by everyone, is perceived as a hidden identity of the majority of people reading this book.

Adam Dziadek

Les lectures utiles

Résumé

L'auteur rappelle une forme noble d'énonciation, présentée rarement aujourd'hui : il s'agit d'un compte-rendu des nouveautés sur le marché de livres du domaine de sciences humaines à l'étranger (dans ce cas concret en France). Il attire l'attention sur cinq livres dont la premier, écrit par Arambourou-Mélèse, est consacrée à la psychanalyse dans le contexte du personnage de Don Juan. L'auteur du livre entretient une polémique avec la théorie de Freud et constate que c'est la dette et non la peine qui décide des relations sociales. Dans les deux livres-manuels de vulgarisation, décrits ensuite, nous pouvons trouver une exposition approachable et non dépourvue des accents innovateurs des concepts de de Saussure et d'Habermas. Le livre d'Alain Badiou, connu déjà en Pologne, consacrée au XXe siècle, mérite une appréciation particulière. Le philosophe présente de différentes façons de penser de ce siècle, même interroge de manière provocante sur la pensée nazie, pour constater à la fin que durant ce siècle ni l'ordre religieux ancien ni un ordre humaniste plus récent n'ont pas passé un examen sévère de l'histoire. L'auteur décrit enfin un travail amusant de Saint-Victor qui contient une défense du petit bourgeois. Ce héros du livre, communément condamné, apparaît comme une identité camouflée de la plupart de personnes lisant cette oeuvre.